

ОДНОС УПОТРЕБЕ ИМЕНИЧКИХ ДЕМИНУТИВА И ЊИХОВИХ ЛЕКSIКАЛИЗАЦИЈА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Предмет овога рада је употреба именичких деминутива у деминутивном (основном) и лексикализованом (недеминутивном) значењу. На основу спроведене анкете, која је за циљ имала издвајање најфреквентнијег значења именичких деминутива са бар једним лексикалованим значењем, упоредили смо однос употребе лексикалованих и нелексикалованих значења именичких деминутива. Издвојили смо три степена лексикалованости. У првој групи доминирају лексикалована значења именичких деминутива (*вртић, гљивице, погачица, школице*), у другој је подједнак однос лексикалованих и нелексикалованих значења (*јагодица, кортице, ресица*), а у трећој преовладавају деминутивна значења (*лопатица, пахуљице, свећица*). Закључујемо да су за већи степен лексикалованости именичких деминутива важни термилошки статус, фреквентност њихове употребе, те маркираност обликом множине.

Кључне речи: именички деминутиви, лексикаловани деминутиви, значење, употреба.

1. Увод

С обзиром на распрострањену појаву лексикаловације (именичких) деминутива у српском језику (као и у многим другим језицима), у овом раду бавићемо се односом употребе именичких деминутива у деминутивном (и/или хипокористичном) и лексикалованом/недеминутивном значењу.² Сама појава лексикалованих деминутива није новина, тако да су и лексикалована значења навођена у речницима српскога језика, попут једнотомног *Речника српскога језика* Матице српске и шестотомног *Речника српскохрватског књижевног језика*.

¹ aleksandra.janic@filfak.ni.ac.rs

² Бранка Тафра (2005: 115) лексикаловацију дефинише као „semantički proces kojim od oblika riječi i leksičkih skupina nastaju nove leksičke jedinice kojima se popunjava leksički fond“.

Наводимо и нека од досадашњих истраживања деминутива и лексикализованих деминутива у србистици: Ирена Грицкат (1995) писала је о неким особеностима деминуције, а у том раду пажњу посвећује и лексикализацијама; Иван Клајн у својој књизи *Творба речи* (2003) такође издваја појаву лексикализација; Првослав Радић се у вези са овом темом (1997) бавио деривационим аспектом речничког богаћења кроз нормативистички приступ, а Рајна Драгићевић (2008) творбеним и семантичким статусом једног значења именица типа *ручица*. Са друге стране, деминутивима и њиховим лексикализацијама бавиле су се Радмила Ђурић (2004) и Ана Макишова (2006). Прва је контрастивно проучавала деминутивне суфиксе и њихове преводне еквиваленте у српском и енглеском језику, посвећујући при томе пажњу и лексикализацијама, док је друга компаративно проучавала деминутиве у словачком и српском језику. Владан Јовановић (2010) пак целу књигу посвећује деминутивним и аугментативним именицама у српском језику.

Овај рад представља наставак наших ранијих истраживања о лексикализованим деминутивима (Јанић 2012, Јанић 2013). Прво је о критеријумима за идентификацију лексикализованих деминутива у српскоме језику, а друго је о лексикализацији именичких деминутива у српскоме језику. Грађу смо ексцерпирани из двају речника: *Обратног речника српскога језика* Мирослава Николића и из једнотомног Матичиног *Речника српскога језика*. Пошли смо од хипотезе да ће неки деминутиви тежити ка лексикализованим значењима у већем броју случајева, посебно када су маркирани обликом множине или када имају улогу термина у некој области. Циљ рада је да на основу резултата упитника покажемо колико су заправо фреквентна лексикализована значења именичких деминутива, какав је по учесталости њихов однос према деминутивима, од којих фактора то зависи и да ли постоје неке разлике у односу на значења наведена у речницима српскога језика.

У наставку рада навешћемо методе и описаћемо поступак истраживања, а затим ћемо разврстати именичке деминутиве према степену њихове лексикализованости, са посебним освртом на њихове особености. Четврто поглавље представља прилог у коме наводимо значења именичких деминутива и њихових лексикализација онако како су наведена у *Речнику српскога језика*, допуњујемо она значења која нису наведена и обележавамо она која су се јављала у анкети, истичући важније карактеристике. Последње (пето) поглавље је закључак рада.

2. Методе и поступак истраживања

Корпусна метода послужила нам је као основ за истраживање, а грађа је ексцерпирана из већ поменутих двају речника српског језика, при чему за циљ нисмо имали потпуну ексцерпцију. Лексикализација је и даље продук-

тиван начин приписивања нових, лексикализованих значења већ постојећим речима (са којима су повезана по сличности, често метафором). За лексикализацију деминутива важно је из аспекта савременог српског језика упоредити однос речничких одредница, језичка осећања изворних говорника и њихове прве асоцијације на именичке деминутиве који имају бар једно лексикализовано значење. У зависности од тога да ли ће изабрати деминутивно или неко од лексикализованих (недеминутивних, нехипокористичних) значења, може се утврдити степен лексикализованости.

Семантику анализираних четрдесетак именичких деминутива наведених у једнотомнику, који имају како деминутивна тако и лексикализована значења, поредили смо са резултатима добијеним упитником у коме је од испитаника тражено да за сваку лексему (именички деминутив са бар једним лексикализованим значењем) напишу реченицу у којој ће бити употребљена у првом значењу које им падне на памет.³

Експериментални метод подразумевао је поменути упитник, који је обухватао четрдесетак именичких деминутива, попут: *аутић, бабица, бојица, бомбица, братић, бубица, вртић, глиница, гљивице, жабица, јабучица, јагодица, језичак, каранфилић, књижица, кобилица, козице, колица, корпице, кошуљица, креветац, круница, лопатица, марамича, окце, папучица, пахуљице, погачица, постељица, ретица, ресица, речца, свећица, стрелица, чашица, четкица, четић, школице.*

За издвајање наведених лексема као репрезентативних за истраживање користили смо критеријуме за лексикализацију именичких деминутива из рада Јанић 2012, попут постојања деминутивног суфикса, метафоричке повезаности између деминутивног (нелексикализованог) и лексикализованог значења, постојања бар једног лексикализованог значења, затим термилолошких значења у различитим сферама употребе и, на крају, поређење са еквивалентима у другим језицима (према томе да ли ће се иста реч налазити у основи преводних еквивалената српског деминутива и његовог лексикализованог пандана).

3. Степен лексикализованости именичких деминутива према резултатима анкете

Након обрађивања употребе сваког од већ наведених именичких деминутива који имају бар једно лексикализовано значење, дошли смо до закључка о њиховом степену лексикализованости. Њега смо одређивали с обзиром на проценат јављања лексикализованих значења у односу на деминутивна у реченицама које су смишљали сами испитаници.⁴ Резултате ћемо

³ Испитаници су били студенти треће године Србистике Филозофског факултета у Нишу школске 2011/12. и 2012/13, укупно седамдесеторо њих.

⁴ У случајевима када се из контекста није са сигурношћу могло одредити да ли је испитаник мислио на лексикализовано или деминутивно значење, нисмо их убрајали ни у једно ни у друго.

на крају прокоментарисати у односу на хипотезе представљене у уводу, а евентуална одступања такође ћемо покушати да објаснимо.

Циљ нам је био да на основу резултата упитника упоредимо когнитивно поимање именичких деминутива који имају бар једно лексикализовано значење, и то тако што ћемо проверити које су то именице код којих преовладава деминутивно (и хипокористично), а које код којих преовладава лексикализовано значење, затим од чега то зависи и, на крају, груписати примере према степену лексикализованости.

По степену лексикализованости издвојили смо три веће групе. Прву групу чине именички деминутиви које су испитаници доминантно наводили у лексикализованом значењу, односно у једном од лексикализованих значења (преко 70%). У другу групу сврстали смо примере који се готово подједнако јављају нелексикализовани и лексикализовани у примерима који су наводили испитаници, па лексикализованост значења у овој групи варира од 30 до 70%. Трећу групу чине примери именичких деминутива чија се употреба у упитницима доминантно везује за деминутивна значења, односно јавља се до 30% реченица у којима деминутиви имају лексикализовано значење.

3.1. Доминантно лексикализовани деминутиви

У овом делу рада издвојићемо именичке деминутиве које су испитаници у упитницима доминантно илустровали лексикализованим значењима: *бојица* (100%),⁵ *вртић* (100%), *погачица* (100%), *речца* (100%), *школице* (100%), *креветац* (98,57%), *колица* (97,18%), *бабица* (94,2%), *бомбица* (92,96%), *марамница* (89,06%), *гљивице* (87,88%), *језичак* (83,87%), *аутић* (80%), *књижица* (72,06%), *круница* (70,42%).

Резултати за наведених 15 лексема показују не само висок степен њихове лексикализованости већ и њихову фреквентну лексикализовану, недеминутивну (и нехипокористичну) употребу. Међу њима пак има облика термина који имају фреквентну употребу, па је отуда код њих испитаницима прва асоцијација било лексикализовано, а не деминутивно значење. Тако су под *бабицом* подразумевали професију (акушерку), под *речцом* непроменљиву врсту речи, а под *круницом* део зуба, цвета и сл. Претпостављамо да првој асоцијацији у виду недеминутивног значења доприноси и облик множине (када се деминутиви тако лексикализују), што показују лексема *школице* као уобичајени назив једне дечје игре, *гљивице* као врста обољења и сл.

Блиски терминима су и називи различитих посланица, попут *бомбица* (чоколадних, од чоколаде, од кекса, са кексом, са кокосом, са орасима, са банама, беле), *погачица* (као врсте пецива). Лексикализовано значење *погачице* налази се насупрот значењу „нарочито умешен пљоснат и округло хлебчић“ које има лексема *летиња*. Претпостављамо да је отуда велики степен лексика-

⁵ Број у загради показује проценат јављања лексикализованих значења.

лизованости, као што лексема *вртић* има деминутивни парњак *баитица*, што објашњава ову лексикализованост првог облика у великом степену (*вртић*), а могли бисмо слободно рећи да се ради о потпуним лексикализацијама (*погачица*, *вртић*). Уобичајени и устаљени називи за предмете који се свакодневно користе такође доприносе избору недеминутивног значења као прве асоцијације: *бојица*, *марамница*, *књижица* (ђачка, здравствена, банкарска, војна, штедна, партијска), *креветац*, *језичак* (на ваги, ципелама). Није необично да се лексикализована значења везују за семантички домен мале деце, њихових играчака и ствари у вези са њима. Тако је *аутић* играчка, а *креветац* је кревет за бебе.

3.2. Подједнак однос лексикализованих и нелексикализованих значења

Од лексема које су према упитнику подједнако покретале и деминутивну и недеминутивну интерпретацију (30–70% употребе лексикализованих примера) издвајамо: *папучица* (64,79%), *јабучица* (60%), *стрелица* (59,15%), *постељица* (58,06%), *репица* (55,56%), *јагодица* (55,56%), *ресица* (49,25%), *каранфилић* (49,23), *корпице* (47,89%), *жабица* (36,23%), *кошуљица* (32,88%), *бубица* (32,3%).

Неки од добијених резултата наизглед нису у складу са хипотезом да ће термини тежити лексикализованој употреби. Ипак, ближи су горњој (70%) него доњој (30%) граници коју смо поставили: *папучица* (64,79%), *јабучица* (60%), *постељица* (58,06%), а од утицаја је да лексема има фреквентну употребу бар једног од лексикализованих значења, а не да их иначе има што више различитих (в. *жабица*). Ова група деминутивних облика који се према резултатима анкете јављају подједнако и у лексикализованом и у нелексикализованом значењу била нам је, као гранична, важна за истраживање, па ћемо навести и резултате добијене претрагом *Корпуса савременог српског језика* са Математичког факултета у Београду. У њему се, на пример, лексема *јабучица* јавља 16 пута, *јагодица* 11 пута, обе увек као лексикализације. Два пута јавља се именица *каранфилић*, оба пута као лексикализација, *постељица* и *ресица* једанпут као лексикализације. Лексикализовано и нелексикализовано значење лексеме *стрелица* јављају се у корпусу у односу 7:5, што се поклапа са резултатима добијеним упитником.

Лексему *бубица* посебно ћемо прокоментарисати пошто тежи термину, а ипак, када је изван контекста, подједнако упућује на лексикализовано и на деминутивно значење, или чак тежи деминутивном. Отуда објашњење зашто се у стручној, техничкој литератури често јавља под наводницима, што упућује на то да још увек није у потпуности лексикализована.

3.3. Доминантна појава деминутивних значења у упитнику

У трећу групу примера сврстали смо оне лексеме из грађе за које су испитаници као прву асоцијацију доминантно имали деминутивно значење. У њима лексикализованост изражена у процентима изгледа овако: *кобилица*

(29,82%), *лопатица* (27,78%), *пахуљице* (27,78%), *козице* (22,22%), *свећица* (20,83%), *оке* (16,67%), *чашица* (15,07%), *чепић* (8,82%), *глиница* (0%), *братић* (0%).

Прво ћемо прокоментарисати примере код којих ниједном испитанику прва асоцијација није било лексикализовано значење, већ само деминутивно. Неспорно је да речи *глиница* и *братић* имају лексикализовано значење, регистровано и у речницима: алуминијум (III) оксид, односно „братучед“. Ипак, испитаници са првим значењем нису били упознати, па су лексеми *глиница* уместо са овим термином по аналогији повезивали са малом глином, које није забележено ни у речнику, док за другу лексеми (*братић*) претпостављамо да је испитаници иначе доминантно употребљавају у деминутивном/хипокористичном значењу или да им је лексикализовано значење наведено у речнику мање познато. Све остале речи су већ потврђени термини у различитим наукама (*лопатица*, *козице*, *свећица*, *оке*, *чашица* и *чепић*), док су лексеми попут *пахуљице* употребљене у значењу блиском терминолошком. За ову лексеми, независно од фактора годишњег доба (зиме или пролећа) и од намерне маркираности множином, испитаницима је прва асоцијација ипак била деминутив (или хипокористик), а не лексикализација. Фреквентност у свакодневном говору такође може допринети избору нелексикализованог значења у примерима попут *попити чашицу ракије*, *дувати свећице*, које су испитаници наводили у својим реченицама.

4. Прилог: Семантика именичких деминутива и њихових лексикализација

У наставку рада наводимо значења именичких деминутива (лексикализована и деминутивна). Поред сваког лексикализованог значења које се као прва асоцијација јавило бар код једног испитаника ставићемо плус, а она лексикализована значења која нису наведена у једнотомном *Речнику Матице српске* навешћемо описно.

РМС⁶ нема одреднице *аутић*, већ само *аутомобилчић* и једино наведено значење је деминутив у односу на *аутомобил*, нема лексикализованог у значењу „врста дечје играчке“ [+].

Бабица је „1. стручно оспособљена жена која помаже при порођају и негује породиљу и новорођенче, примаља, акушерка. [+] 2. дем. и хип. од баба“ (РМС, s. v. *бабица*¹).⁷ Наглашавамо да је код овог примера деминутивно/хипокористично значење наведено као друго, а лексикализовано као прво, што значи да се и у речнику приоритет даје лексикализованом значењу.

Бојица је „посаљка, оловка у боји или комадић чврсте, растворљиве материје у боји који служи за сликање, цртање (обично у школи)“ [+] (РМС, s. v. *бојица*). Код ове лексеме речник региструје само лексикализовано значење, а потврдили су га резултати упитника.

Бомбица је „1. дем. од бомба [+] 2. (обично у мн.) врста послastiце лоптастог облика: *чоколадне бомбице* [+]“ (РМС, s. v. *бомбица*).

Братић је „1. дем. и хип. од брат. [+] 2. а. братанац (а). б. в. *братучед*“.

Лексема *бубица* јавља се само у деминутивном значењу у РМС, не и у значењу „мала бежична или жична слушалица; мали бежични или жични микрофон“ [+]: „1. дем. од буба (1) [+] 2. фиг. а. назив од мила за дете. б. мирно, кротко, благо и повучено створење. [+] 3. (обично у мн. и с допуном „у глави“) настрана, сулуда мисао; прохтев, ђеф“ [+] (РМС, s. v. *бубица*). Врло често се у часописима са тематиком технологије ова лексема помиње у

лексикализованом значењу, али се при том понекад наводи под наводницима, што, као што смо напоменули, указује на то да се у осећају изворних говорника српског језика ипак превасходно везује за деминутивно значење и да још увек није потпуно лексикализована.

Вртић је „дем. и хип. од врт. дечији ~ установа за предшколско васпитање деце, обданиште“ [+] (РМС, s. v. *вртић*). За лексикализовано значење овог именичког деминутива у речнику је наглашен синтагматски спој са атрибутном *дечији*. Ипак, резултати наше анкете показују доминантну лексикализацију, и то у великом степену, што доказује самостална употреба ове лексеме. Њеној лексикализацији доприноси и синонимичност са лексемом *баитица*, која има само деминутивно значење.

Глиница је „хем. алуминијум-оксид (Al₂O₃) који се добија као примарни производ при преради боксита у алуминијум“ (РМС, s. v. *глиница*). Изгледа да деминутивни облици градивних именица теже лексикализацији, што је видљиво и у примеру (светена) *водица*. У речнику се деминутивно значење именице *глиница* и не наводи, за разлику од именице *водица*.

Гљивице су „1. дем. и хип. од гљива. 2. бот. у мн.: општи назив за разне врсте нижих и простијих виших гљива које изазивају врење и распадање органских материја и разна обољења биљака и животиња (у јд.: таква гљива). 3. мн. мед. гљивично обољење“ [+] (РМС, s. v. *гљивица*).

Жабица је „1. дем. и хип. од жаба. [+] 2. врста примитивне ракете која одскаче од земље и прашти. 3. а. метално лежиште за осовину (на вратима и сл.), шарка. б. петља, закачка на обући. в. украс на дршци пиштоља. 4. доњи, истурени део коњског копита. 5. бот. а. врста кактуса *Opuntia ficus indica*. б. в. зевалица“ (РМС, s. v. *жабица*).

⁶ За једнотомни *Речник српскога језика* Матице српске у овом делу рада ћемо користити скраћеницу РМС.

⁷ Постоји и хомограф *бабица* у значењу „а. маљ машинског бата. б. мали наковањ на коме се откива коса“ (РМС, s. v. *бабица*²).

Јабучица је „1. дем. и хип. од јабука. [+] 2. мали, јабучаст плод неких биљака. 3. анат. а. в. Адамова јабучица (под јабучица) [+]. б. в. гркљан. в. в. јагодица (2а). г. лоптасти крај зглобне кости. д. јагодица прста [+]. 4. агр. парадајз, патлиџан. · Адамова ~ спољашње испупчење хрскице гркљана код мушкараца [+], очна ~ очна кугла, око [+]" (РМС, s. v. *јабучица*).

Јагодица је „1. дем. и хип. од јагода. [+] 2. анат. а. (обично у мн.) истурени део на лицу испод очију. [+] б. месно задебљање на врховима прстију" (РМС, s. v. *јагодица*).

Језичак је „1. дем. и хип. од језик (1 и 2). 2. ресица у усној дупљи uvula [+]" (РМС, s. v. *језичак*).

Каранфилић је „1. дем. и хип. од каранфил [+]. 2. бот. зимзелено дрво *Eugenia coryophyllata* из ф. *Murtaeae*, чији се сасушени цветови користе као зачин и у медицини [+]" (РМС, s. v. *каранфилић*).

Књижица је „1. дем. од књига. [+] 2. документ, исправа у облику укоричених листова папира мањег формата са одштапаном обрасцима у које се уносе одређени подаци [+]" (РМС, s. v. *књижица*).

Кобилица је „1. дем. и хип. од кобила; млада кобила [+]. 2. зоол. врста скакавца која уништава усеве. 3. анат. грудна кост у кокошке и других птица, јадац [+]. 4. уздужна темељна греда која учвршћује средину бродског дна [+]. 5. бот. два доња срасла листића код лептирасте крунице цвета. 6. назив за разне гредице, полуге, спојнице, ослонце" [у анкети само уз музичке инструменте попут гитаре и виолине] (РМС, s. v. *кобилица*).

Козица је „1. дем. и хип. од коза; млада коза [+]. 2. мн. мед. нар. оспице по кожи, богиње. [+] 3. зоол. назив на неке врсте морских ракова из подреда *Natantia*" (РМС, s. v. *козица*).

Колица су „1. дем. и хип. од кола [+]. 2. направа са једним или више точкова за превоз материјала, деце, болесника и др. [+]" (РМС, s. v. *колица*).

Кортица је „дем. и хип. од корпа" (РМС, s. v. *кортица*), при чему у овом речнику није наведено значење слане или слатке послатице, честе, на пример, у синтагми *чоколадне кортице* [+], те *папирне кортице* као држачи за колаче [+].

Кошуљица је „1. а. дем. и хип. од кошуља. [+] б. женска блуза по кроју слична мушкој кошуљи. [+] в. женска хаљина спортског кроја која се закопчава спреда. 2. дуг и широк хаљетак од белог платна, са рукавима, који носе католички свештеници испод мисне одеће. 3. змијска покожица, кожа коју змија скида током године, свлак. [+] 4. анат. а. в. воденак. б. срчана кесица, pericardium. в. трбушна марамица, mesenterium. г. танка опна око беланца јајета. 5. бот. а. целулозна опна око језгра семена, семеница. б. опна на наличју листа код папрати, индузија; уопште заштитно ткиво, опна код појединих биљака, односно делова биљака. 6. челична или сл. навлака преко оловног дела пушчаног, митраљеског и сл. зрна. 7. корице, омот од картона, коже, скаја и сл. у којем се држе писма, документа, грамофонске плоче и др. 8. а. спољашњи слој у слогу за печење цигала; слабије печена цигла из тог слоја. б. слој ситног камења узиданог у унутрашњу страну кречане" (РМС, s. v. *кошуљица*).

Креветац је „а. дем. и хип. од кревет. [+] б. дечји кревет (обично с оградом) [+]" (РМС, s. v. *креветац*).

Круница је „1. дем. од круна (обично од 1. и 2. значења) [+]; круна (4, 5 и 7). 2. горњи украсни део прстена. 3. бот. део цвета који чине одвојени или срасли цветни листићи, латице, венчић, *Corolla* [+; али и круница зуба]. 4. (обично код

католика) а. ниска чија се зрна пребирају при молитви, бројаница. б. молитва која се у себи чита (или мрмља) при пребирању зрна те ниске“ (РМС, s. v. *круница*).

Лопатица је „1. дем. од лопата [+] 2. (обично у мн.) издубљена дашчица, плочица, перо на воденичном колу, на воденим турбинама и сл. у коју удара вода; уопште део турбине (водене, парне, гасне) који прима кинетичку енергију струјања претварајући је у обратну кретање. 3. анат. плосната троугласта кост на задњој страни грудног коша, scapula, плећка [+]“ (РМС, s. v. *лопатица*).

Марамуца је „1. мањи четвртаст комад платна који се обично носи у џепу и служи за брисање носа, уста и др., рубац, рупчић. 2. анат. а. танка опна којом су обавијени или обложени неки унутрашњи органи. [+] б. зоол. широк кожни набор испод врата говечета, подвратник“ (РМС, s. v. *марамуца*), уз то испитаници често наводе папирнате и влажне марамуце.

Окце је „1. дем. и хип. од око. [+] 2. зачетак младике, пулољак, клица (кромпира, цвета и сл.). 3. (обично у мн.) у мн.: мали отвори, рупице на рибарској мрежи које чине испреплетене нити (у јд.: таква рупица)“ (РМС, s. v. *окце*). Испитаници наводе и окце на минђушама, прстењу и на вратима.

Папучица је „1. дем. од папуча. [+] 2. полуга за покретање неког механизма ногом, педала“ (РМС, s. v. *папучица*). Испитаници најчешће наводе папучицу гаса, машине за шивење, али и папучицу у значењу једне врсте цвећа.

Пахуљица је „(обично у мн.) дем. од пахуља; пахуља“ (РМС, s. v. *пахуљица*) [+], при чему се не наводи лексикализовано значење хране, житарица које се обично једу с млеком [+].

Погачица је „1. дем. од погача. 2. (обично у мн.) врста пецива, округлог

облика, од теста помешаног са сиром и сл. и испеченог у пећници“ (РМС, s. v. *погачица*) [+]. Лексикализовано значење *погачице* налази се насупрот значењу „мале погаче“ које у својој семантици има лексема *лепиња*: „нарочито умешен плоснат и округло хлебчић“ (РМС, s. v. *лепиња*).

Постељица је „1. дем. од постеља [+] 2. анат. орган који се ствара у материци за време трудноће, расте са развитком плода и служи за његову исхрану [+]“ (РМС, s. v. *постељица*).

Репица је „1. дем. од репа. [+] 2. а. једногодишња или двогодишња зељаста биљка из ф. Brassicaceae (Cruciferae), чије су врсте Brassica napus, B. n. oleifera, B. gara oleifera узгајају за производњу јестивих и техничких уља [+] б. в. звончић. в. в. дивља ротква Raphanus raphanistrum“ (РМС, s. v. *репица*).

Ресица је „1. дем. од реса. [+] 2. анат. а. продужетак задњег краја меког непца у ждрело у облику меснатог покретног језичка, uvula [+] б. изданак слузнице на танком цреву, villi intestinales. в. доњи део људског ува [+]“ (РМС, s. v. *ресица*).

Речца је „1. дем. и хип. од реч. 2. лингв. непроменљива врста речи којом се исказује лични однос према ономе што се реченицом саопштава, односно која служи за истицање, појачавање, одрицање, потврђивање реченог [+]“ (РМС, s. v. *речца*).

Свећица је „1. дем. од свећа [+] 2. ел. направа која варницом пали смешу бензина у цилиндру мотора. [+] 3. бот. биљка Gentiana asclepiadea“ (РМС, s. v. *свећица*).

Стрелица је „1. дем. од стрела. [+] 2. фиг. в. стрела. 3. танка и уска шипчица са шиљастим крајем или знак таквог облика којим се указује на нешто (на мерним инструментима, као ознака правца и сл.)“ (РМС, s. v. *стрелица*) и значење забележено у анкети: курсор на екрану рачунара.

Чашица је „1. дем. од чаша. [+] 2. изолатор (обично порцелански) на електричном стубу преко којег се води жица. 3. анат. а. мала покретна округла кост на предњој страни коленог зглоба *patella* [+]. б. зглобно удубљење, зглобна јамица. в. удубљени део бубрега. 4. бот. доњи заштитни део цвета, цветни омотач који је састављен од зелених лапова, листића који штите цвет, нарочито док је у пулољку. 5. удубљење на старинској пушци кременјачи у коме се пали прах, барут, прашик“ (РМС, s. v. *чашица*).

Ченић је „1. а. дем. од чеп. [+] б. смо-туљак вате и сл. који се ставља у ухо ради заштите од буке, повреде и сл. [+] 2. анат. у мн.: чулне ћелије мрежњаче којима се опажају боје (у јд.: таква ћелија) [+]. 3. (обично у мн.) мед. лек у облику малог чепа или куглице који се ставља у чмар или вагину, супозиторија [+]“ (РМС, s. v. *ченић*).

Школица је „1. дем. од школа. 2. врста дечје игре која се игра плочком на плочнику са квадратима обележеним кредом [+]“ (РМС, s. v. *школица*).

5. Закључак

Предмет овога рада био је испитивање односа употребе деминутивних (и/или хипокористичних) значења у односу на лексикализована значења именичких деминутива. Пошли смо од упитника у коме су испитаници за сваку задату лексему (именички деминутив са бар једним лексикализованим значењем) имали задатак да напишу реченицу у којој ће је употребити. На основу тако добијених резултата, донели смо закључке о доминантној деминутивној или лексикализованој употреби испитиваних лексема. Напомињемо да је за препознавање неких лексикализованих именичких деминутива потребно и ускостручно знање да би се увидело значење термина. Резултати анкете су нам показали и мање варијације код терминолошке лексике, у виду деминутивног значења као прве асоцијације.

Фреквентност употребе (не)лексикализованих значења именичких деминутива јасно је издвојила три групе. У прву групу сврстали смо лексеме са доминантном употребом лексикализованих значења: *креветац*, *бојица*, *гљивице*, *круница*, *језичак*, *школице*, *речца*, *бомбица*, *књижица*, *аутић*, *бабица*, *погачица*, *вртић*, *колица*, *марамица*. Другу групу чине лексеме са готово подједнаком употребом лексикализованих и деминутивних значења, попут *репица*, *јагодица*, *ресица*, *каранфилић*, *кортице*. Трећу групу чине лексеме са доминантном употребом деминутивног значења: *кобилица*, *лопатица*, *пахуљице*, *козице*, *свећица*, *оке*, *чашица*, *чепић*, *глиница*, *братић*.

Закључујемо да је за већи степен лексикализованости неких именичких деминутива важан терминолошки статус, али при томе и фреквентност његове употребе. Маркираност обликом множине такође доприноси већем степену лексикализованости. Могућност самосталног јављања лексикализација, а не неопходно у синтагматском споју, показује степен осамостаљења лексикализација (*једу бомбице*, *иде у вртић*). У случају да именички

деминутив има синоним са значењем умањенице (од синонимне основе или самосталну лексему), први облик ће се често лексикализовати (*вртић–баштица, погачица–лепиња*).

Литература

- Грицкат 1995: И. Грицкат, О неким особеностима деминуције, *Јужнословенски филолог*, LI, Београд, 1–30.
- Драгићевић 2008: Р. Драгићевић, Творбени и семантички статус једног значења именица типа *ручица*, *Српски језик*, XIII/1-2, Београд, 203–213.
- Бурић 2004: Р. Ђурић, Deminutivni sufiksi u srpskom i njihovi prevodni ekvivalenti u engleskom jeziku, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 47/1-2, Novi Sad, 147–164.
- Јанић 2012: А. Јанић, Критеријуми за идентификацију лексикализованих деминутива у српскоме језику, *Годишњак Филозофског факултета у Нишу*, 12, Ниш, 79–88.
- Јанић 2013: А. Јанић, Лексикализација именичких деминутива у српскоме језику. *Philologia Mediana*, V/5, Ниш, 367–380.
- Јовановић 2010: В. Јовановић, *Деминутивне и аугментативне именице у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Клајн 2003: И. Клајн, *Творба речи у српском језику*. Књ. 2. Београд: Институт за српски језик САНУ, Завод за уџбенике и наставна средства — Нови Сад: Матица српска.
- Макишова 2006: А. Макишова, Деминутиви у словачком и српском језику, у: Марија Клеут (ур.), *Сусрет култура, 4. Међународни научни симпозијум*, Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, 609–617.
- Николић 2000: М. Николић, *Обратни речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска — Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Николић 2007: М. Николић (ур.), *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Радић 1997: П. Радић, О деривационом аспекту речничког богаћења: Нормативистички приступ. *Језик данас*, 1, Нови Сад, 22–24.
- Тафра 2005: В. Тафра, Leksikalizacija kao leksikološki i leksikografski problem, u: В. Тафра, *Od riječi do rječnika*, Zagreb: Školska knjiga, 115–123.

Aleksandra A. Janić

THE RELATION OF THE USAGE OF NOUN DIMINUTIVES AND THEIR LEXICALIZATIONS IN THE SERBIAN LANGUAGE

The subject of this paper is the analysis of the usage of noun diminutives in the diminutive and lexicalized (non-diminutive) meaning in the Serbian language. Based on our survey, which had the aim of emphasizing the first and the most frequent meanings of noun diminutives that have at least one lexicalized meaning, regarding the relation of these usages, we considered three groups with different levels of the usage of lexicalized meanings. In the first group lexicalized noun diminutives are dominant (*vrtić* 'kindergarden', *krevetac* 'crib', *pogačica* 'bagel'), in the second diminutive and lexicalized usage of noun diminutives is (almost) equivalent (*jaгодica* 'cheekbone' and 'little strawberry', *karanfilić* 'clove' and 'small carnation', *korpace* 'tarts' and 'small basket'), and in the third group diminutive meanings prevail (*lopatica* 'small shovel', *pahuljice* 'small snowflakes', *svećica* 'small candle', *čашica* 'small glass'). Therefore we conclude that the higher degree of the lexicalization of noun diminutives is connected with several features. Those are the status of technical term, its frequency of usage, the marked plural form, and the possibility of independent use of lexicalized noun diminutives. The high degree of independence of lexicalized noun diminutives is shown in the following sentences: *Jedu bombice* 'They eat cookies_lexicalized', *Idu u vrtić* 'They go to kindergarden_lexicalized'.

Key words: noun diminutives, lexicalized diminutives, meaning, usage.